

**CULTURAL ESTABLISHMENTS AND ART EDUCATIONAL
INSTITUTIONS IN VINNYTSIA ART
AND CULTURAL ENVIRONMENT ON THE BORDER
OF 20TH AND 21ST CENTURIES**

**ДІЯЛЬНІСТЬ УСТАНОВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦЬКИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК СКЛАДОВА
КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОГО ЖИТТЯ ВІННИЦІ
КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.**

Tetyana Sidletska¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-38-9-50>

Abstract. *Purpose of research* to show the essential features in Vinnytsia prominent cultural and art educational establishments activity; to identify their part in the art and cultural life of Vinnytsia during the period on the border of 20th and 21st centuries. *Methodology* is based on such scientific methods as systematical, structural, functional and practical approaches. Such methodological approach allows to analyze the activity of Vinnytsia prominent cultural and art educational establishments, especially the peculiarity and direction of their activity, and to distinguish their place and role in Vinnytsia art and cultural environment during the period on the border of 20th and 21st centuries. The cultural method helps to understand the interrelation between social, political, economical and artistic processes in the region. The historical method and source studies have been used for working with the archive documents. It helps to recreate the cultural and creative processes of that period due to detailed study of the stuff artistic activity. *Scientific novelty* consists in giving the wide panorama of Vinnytsia art and cultural environment during the period on the border of 20th and 21st centuries. The work has studied deeply the different aspects and directions in activity of Vinnytsia prominent cultural and art educational establishments and has summarized the achievements of Vinnytsia regional philharmonic stuff and the stuff of Vinnytsia College of Cul-

¹ Candidate of Art Criticism, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philosophy and Humanitarian Studies,
Vinnytsia National Technical University, Ukraine

ture and Arts named after M. D. Leontovych. *Conclusions.* The activity of the certain cultural establishments and art educational institutions of Vinnytsia has been studied partially in Ukrainian artistic science, it has been represented only in some particular aspects. The previous research works have dealt with aspects of origin, development, main directions and peculiarities in the creative activity of Vinnytsia regional philharmonic stuff and the stuff of Vinnytsia College of Culture and Arts named after M. D. Leontovych. They have also paid attention to functions of Vinnytsia prominent museums and problems of museum tuition. The history of creation and function of Vinnytsia State Academic Music and Drama Theater named after Mykola Sadovsky has been also illuminated. Due to the source studies and scientific literature the peculiarities and directions of Vinnytsia prominent artistic establishments during the period on the border of 20th and 21st centuries have been analyzed according to the task of investigation.

It was Vinnytsia College of Culture and Arts named after M. D. Leontovych that became the main art educational institution as well as the center of the art and cultural life of Vinnytsia. The College art stuff creativity has been concentrated on the public esthetic demands and propaganda the best examples of music culture. The College has funded the number of art projects that developed the regional art establishment and enjoyed the attention among the audience and mass media. The College graduates create the basis for cultural development in the region. Vinnytsia museums are the important establishments of art and education in the city. They save the historical and cultural monuments of Vinnytsia region, spread the information about national historical and cultural heritage, create social conscious among the people. Vinnytsia State Academic Music and Drama Theater named after Mykola Sadovsky is the important component of art and cultural life of Vinnytsia. The chief features of its activity are the advantage of director play vision, updated of repertoire, desire for art experiment. Due to democracy and social direction of their work the theater has a huge popularity among the audience and plays the certain role in Vinnytsia art and cultural environment.

1. Вступ

Останніми роками в українській науковій думці простежується тенденція збільшення регіональних досліджень культурологічного та мистецтвознавчого спрямування. Осмислення регіональних культур-

но-мистецьких надбань зумовлює усвідомлення власної культурної приналежності та відтворення цілісної картини національної культури як складової світової духовної спадщини. Цим і зумовлена актуальність представленої праці, присвяченої дослідженню діяльності провідних установ культури і мистецьких навчальних закладів та їхньої ролі у культурно-мистецькому житті Вінниці – міста центрального регіону України в контексті національного культурного простору.

Об'єкт дослідження – культурно-мистецьке життя Вінниці кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Предмет дослідження – діяльність провідних установ культури та мистецьких навчальних закладів як складова культурно-мистецького життя Вінниці кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Мета дослідження – розкриття особливостей діяльності провідних установ культури та мистецьких навчальних закладів і визначення їхнього місця та ролі в культурно-мистецькому житті Вінниці кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Поставлена мета зумовила необхідність розв'язання таких *завдань*:

– проаналізувати ступінь наукового вивчення проблем діяльності установ культури та мистецьких навчальних закладів в українському мистецтвознавстві та розробити методологічні засади дослідження;

– виявити особливості діяльності Вінницького коледжу культури і мистецтв ім. М. Д. Леонтовича як головного осередку професійної мистецької освіти міста;

– визначити основні напрями роботи провідних музеїв Вінниці періоду кінця ХХ – початку ХХІ ст.;

– розкрити значення і роль діяльності Вінницького державного академічного музично-драматичного театру імені Миколи Садовського.

2. Діяльність установ культури та мистецьких навчальних закладів Вінниці у мистецтвознавчих дослідженнях регіонального спрямування

Відомості про діяльність окремих установ культури, мистецьких навчальних закладів та оцінку їхнього впливу на розвиток культури і мистецтва регіону та міста подано у працях українських мистецтвознавців, культурологів, краєзнавців. Аналіз діяльності та етапи розвитку Вінницької обласної філармонії, творчість колективів і характеристику

фестивалів, які проводить дана концертна організація, розкрито у дослідженнях Т. Бурдейної-Публіки [1], Ю. Москвічової [11].

Історію становлення і розвитку, напрями роботи, особливості творчої діяльності мистецьких колективів Вінницького коледжу культури і мистецтв ім. М. Д. Леонтовича висвітлено у роботі, присвяченій 50-річчю цього навчального закладу [12], публікаціях Н. Кушки, Е. Рожкової, Т. Сідлецької [13; 14].

Питання функціонування провідних музеїв Вінниці, проблеми музейної педагогіки розкрито у працях, приурочених до ювілеїв цих установ, публікаціях учених, періодичних і довідникових виданнях. Заслугує на увагу двомовний альбом «Вінницький обласний краєзнавчий музей. 100 років» [3], у якому відображено історію музею і представлено колекцію закладу, довідник «Вінниччина музейна» [4], низка збірників наукових публікацій, у яких висвітлено напрями роботи Вінницького обласного художнього музею, статті Т. Журунної, Є. Косаківської, Ю. Москвічової [10] та інших.

Історію створення і функціонування Вінницького державного академічного музично-драматичного театру імені Миколи Садовського розкрито у дисертаціях М. Антошко, О. Черкашиної, публікаціях А. Безуглого і П. Слотюка, Ю. Москвічової, С. Фицайло [17].

Джерельну базу дослідження становлять поточні архіви Вінницького обласного краєзнавчого музею, Вінницького обласного художнього музею, Вінницького державного академічного музично-драматичного театру імені Миколи Садовського, у яких містяться звіти про діяльність цих установ, статuti, дані про репертуар, гастрольну діяльність, довідки про художніх керівників.

Втім, попри констатацію наявності праць із проблем функціонування окремих установ культури, мистецьких навчальних закладів Вінниці недостатньо дослідженими залишаються питання їхньої діяльності та ролі в культурно-мистецькому житті міста періоду кінця ХХ – початку ХХІ ст. Це зумовлено відсутністю хронологічної дистанції, що може спричинити певний суб'єктивізм позиції дослідника та інколи робить складним формування незаангажованого погляду на проблеми функціонування установ культури і мистецьких навчальних закладів. Зважаючи на це, видається необхідним проведення дослідження особливостей діяльності провідних установ культури і мис-

тецьких навчальних закладів Вінниці в історико-культурологічному аспекті для виявлення специфіки і основних напрямів їхньої роботи, з'ясування місця і ролі закладів культури та освіти в культурно-мистецькому житті міста періоду кінця XX – початку XXI ст.

Методологія дослідження ґрунтується на використанні *системного, структурно-функціонального і діяльнісного підходів*. Застосування в даній праці системного підходу дозволяє розглядати культурно-мистецьке життя Вінниці як систему, що характеризується цілісністю і водночас багаторівневістю взаємопов'язаних складових. Цими складовими є установи культури і мистецькі навчальні заклади, діяльність яких забезпечує функціонування і розвиток культурно-мистецького життя Вінниці як системи.

Структурно-функціональний аналіз розкриває функціональну значимість об'єкта, пояснює його природу і надає кожному його елементу певного значення. Відповідно, структурно-функціональний підхід дає можливість здійснити аналіз функціонування провідних установ культури і мистецьких навчальних закладів Вінниці та показати їхню роль у культурно-мистецькому житті Вінниці кінця XX – початку XXI ст.

Діяльнісний підхід широко використовується у філософії та культурології і має два напрями. Представники першого напрямку розглядають культуру як творчу діяльність, у процесі якої відбувається духовне збагачення суспільства й особистісне становлення людини як суб'єкта культурно-історичного процесу (Л. Коган, В. Межуєв та ін.). Виразники другого напрямку трактують культуру як універсальну властивість людського буття (В. Давидович, М. Каган, Е. Маркарян). Отже, в межах діяльнісного підходу культура осмислюється через поняття «діяльність», що трактується як спосіб буття людини у світі. У цьому контексті роботу установ культури і мистецьких навчальних закладів Вінниці розглядаємо як діяльність, спрямовану на збереження, передачу і створення нових суспільно значущих цінностей.

У представленій роботі застосовується *культурологічний метод*, що дозволяє осмислити взаємозв'язки між суспільно-політичними, економічними і мистецькими процесами у регіоні. При опрацюванні архівних матеріалів використовуються *джерелознавчий, історіографічний, історичний методи* задля відтворення діяльності установ культури і мистецьких навчальних закладів, творчості їхніх колективів кінця XX – початку XXI ст.

3. Вінницький коледж культури і мистецтв ім. М.Д. Леонтовича – головний осередок професійної мистецької освіти міста

Період кінця ХХ – початку ХХІ ст. – це доба становлення незалежності України. У цей час відбуваються радикальні зміни, які мають істотний вплив на культуру, з'являється нова соціокультурна реальність. Відбувається формування нових принципів культуротворчості, мистецтво звільняється від ідеологічних утисків і шукає своє місце у світовому художньому процесі. Зростає потяг до джерел історії та культури України, з'являється зацікавленість традиційною народною культурою, найкращими зразками фольклору. Повертаються забуті, заборонені імена, відбувається переорієнтація культурної політики на відродження основ національної свідомості, духовності, гуманізму. Безумовно, це зумовило значну активізацію процесу розбудови культурно-мистецького життя різних міст України й, зокрема, Вінниці.

Вагомою складовою культурно-мистецького життя міста є діяльність мистецьких навчальних закладів, до яких належать Вінницький коледж культури і мистецтв ім. М. Д. Леонтовича, школи естетичного виховання, з яких 2 школи мистецтв, 2 музичних і 1 художня школа. Мистецьку підготовку фахівців для закладів загальної середньої, початкової та дошкільної освіти здійснюють на факультеті дошкільної, початкової освіти та мистецтв імені Валентини Волошиної Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Мистецькі навчальні заклади, проводячи активну освітню, мистецьку, виховну діяльність, відіграють важливу роль у культурно-мистецькому житті Вінниці.

Провідним мистецьким закладом освіти міста є *Вінницький коледж культури і мистецтв ім. М. Д. Леонтовича*, де здійснюють підготовку фахівців для галузей культури і мистецтва. За більш ніж шістдесятирічний період свого існування навчальний заклад завжди залишався оплотом професіоналізму у справі підготовки мистецьких кадрів і перебував в авангарді культурного поступу.

Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. Вінницькому коледжу культури і мистецтв ім. М. Д. Леонтовича було надано більше самостійності у визначенні змісту освіти та шляхів його розвитку. Навчальний заклад отримав право самостійно визначати форми навчання та форми реалізації освітнього процесу, розробляти та запроваджувати власні

програми освітньої та мистецької діяльності, вводити спеціалізації, визначати їхній зміст і програми навчальних дисциплін та ін. [16]. Це зумовило відкриття у 1993 р. у структурі закладу вищої освіти театрального відділу, а на початку 2000-х рр. створення хореографічного і відновлення вокального відділів з відповідними спеціалізаціями: «акторське мистецтво», «народна хореографія», «спів (академічний, народний, естрадний)». Отже, навчальний заклад став більш різноманітним за своєю структурою, гнучким за принципами навчання, таким, що може швидко реагувати на запити сучасності.

У згаданий період активізувалася виконавська діяльність мистецьких колективів Вінницького коледжу культури і мистецтв ім. М. Д. Леонтовича, їхня творчість здійснила вплив на розвиток культурно-мистецького життя Вінниці. Вокальні ансамблі «Перлина», «Мальви», «Бревіс», фольклорний гурт «Мокоша», хор, оркестр народних інструментів почали вести активну концертну діяльність. Так, вокальний ансамбль «Мальви» успішно презентував Вінниччину у Молдові, Польщі, Угорщині, фольклорний гурт «Мокоша» став переможцем міжнародних конкурсів і фестивалів у Росії, Білорусі, Молдові, Польщі. Ансамблі «Перлина» і «Бревіс» стали лауреатами міжнародних і всеукраїнських конкурсів у Києві, Білій Церкві, Львові, Хмельницькому, Одесі. Хор коледжу став багаторазовим володарем Гран-прі, переможцем авторитетних міжнародних творчих змагань. Свідченням високої виконавської майстерності оркестру народних інструментів стала перемога колективу на I Всеукраїнському конкурсі виконавців на народних інструментах ім. А. Онуфрієнка у Дрогобичі. Хореографічні колективи навчального закладу Театр народного танцю «Добродар» і ансамбль сучасного танцю «Гротеск» є лауреатами міжнародних і всеукраїнських конкурсів. Визнання художніх досягнень мистецьких колективів Вінницького коледжу культури і мистецтв ім. М. Д. Леонтовича в Україні та за її межами переконливо доводить високий рівень їхньої виконавської майстерності.

Мистецькі колективи навчального закладу були також неодноразовими учасниками культурно-мистецьких заходів Вінниці та області, спрямованих на збереження та розвиток найцінніших здобутків української музичної культури. Так, ансамблі «Бревіс», «Перлина», фольклорний гурт «Мокоша» брали участь у обласному мистецькому

проекті «Співає Поділля Леонтовича». Ансамбль «Перлина» був учасником Обласного мистецького свята «Співець подільського краю» з нагоди 110-ї річниці від дня народження Р.А. Скалецького, де отримав диплом за найкращу інтерпретацію твору українського композитора [13, с. 41]. Важливою мистецькою подією у музичному житті Вінниччини стало відкриття ансамблем «Бревіс» Форуму молоді музики «Барви музики ХХ сторіччя. Авангард. Класика. Джаз», який щорічно відбувається у Вінницькій обласній філармонії. Колектив виступив із концертною програмою «Від коляди до сьогодні», до якої увійшли вокально-хорові твори подільських композиторів ХХ ст. і музика сучасних авторів. Творчість ансамблю здобула високу оцінку музичної громадськості [8].

Активним учасником культурно-мистецьких заходів Вінниці є фольклорний гурт «Мокоша», творча діяльність якого спрямована на популяризацію української народної пісні та національних традицій серед молоді, збереження і відтворення стародавніх обрядів, відродження народних традицій Вінниччини. Фольклорний гурт «Мокоша» проводить численні тематичні концерти, фольклорні свята з елементами театралізації.

На нашу думку, участь творчих колективів коледжу в різних культурно-мистецьких заходах, що відбуваються у Вінниці та області, є надзвичайно важливою, по-перше, з погляду задоволення естетичних потреб широкої слухацької аудиторії, по-друге, сприяє популяризації та розвитку найкращих досягнень музичної культури.

Діяльність Вінницького коледжу культури і мистецтв ім. М. Д. Леонтовича не лише обмежувалась проблемами мистецької освіти, але й відобразилась у започаткуванні різноманітних культурно-мистецьких проєктів. Так, коледж став засновником обласного конкурсу «Подільська весна», який щорічно проводиться серед учнів початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів. Тут представлено номінації «фортепіано», «струнно-смічкові інструменти», «змішані інструментальні ансамблі народних інструментів», «музично-теоретична олімпіада». Форум сприяє розвитку інструментального мистецтва, виявленню і підтримці обдарованої молоді, популяризації творів українських та зарубіжних композиторів, плідному обміну досвідом викладачів мистецьких навчальних закладів. Із 2016 р. у рамках кон-

курсу «Подільська весна» започатковано проведення Всеукраїнського конкурсу ансамблів однорідних струнних інструментів «Унісопи».

Активізації наукової діяльності молодих учених-музикознавців сприяє проведення із 2011 р. на базі навчального закладу регіональної науково-практичної студентської конференції «Музикознавчі студії Поділля». Учасниками конференції є студенти теоретичних відділів і кафедр вищих мистецьких закладів освіти України. Тематика пленарних і секційних засідань конференції охоплює широке коло актуальних проблем розвитку музичної культури. В рамках заходу проводяться лекції, майстер-класи, концерти за участю досвідчених українських педагогів, учених, виконавців.

Важливою подією в культурно-мистецькому житті міста і області є проведення у коледжі із 2013 р. обласного фестивалю в рамках Всеукраїнського фестивалю «День українського баяна і акордеона». Цей мистецький проєкт започатковано з ініціативи Національної Всеукраїнської музичної спілки та Асоціації баяністів і акордеоністів України у рамках концертної серії «Нова музика в Україні», заснованої композитором і баяністом В. Рунчаком. Мета заходу – відновлення зацікавленості до акордеона і баяна у дітей і молоді, ЗМІ, широкої слухацької аудиторії. Учасниками фестивалю є найкращі виконавці, викладачі, студенти та учні мистецьких навчальних закладів Вінниці та області. На концертах форуму звучить музика різних жанрів і стилів – бароко, класична, народна, естрадна, джазова, проте переважають оригінальні твори сучасних композиторів. У рамках фестивалю відбуваються майстер-класи досвідчених педагогів, концерти провідних українських виконавців. Мистецький проєкт «День українського баяна і акордеона» сприяє виявленню та розкриттю творчого потенціалу талановитої молоді, розширенню та збагаченню репертуару, обміну досвідом, розвитку та популяризації баянного і акордеонного мистецтва в Україні.

Таким чином, коротко розкривши особливості діяльності Вінницького коледжу культури і мистецтв ім. М. Д. Леонтовича наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. як головного осередку професійної мистецької освіти міста, варто підкреслити важливу роль цього навчального закладу у культурно-мистецькому житті Вінниці. Вінницький коледж культури і мистецтв ім. М. Д. Леонтовича став більш різноманітним за своєю структурою, адаптуючись до вимог сучасності. Активізува-

лася виконавська діяльність творчих колективів коледжу, навчальний заклад став засновником цілої низки культурно-мистецьких проєктів, що сприяють популяризації мистецтва в українському суспільстві.

4. Музеї Вінниці як важливі культурно-освітні центри

Характерною ознакою досліджуваного періоду є активізація діяльності музеїв міста, які почали використовувати інноваційні напрями роботи. Одним із провідних науково-дослідних і культурно-освітніх закладів є *Вінницький обласний краєзнавчий музей*. Мета діяльності музею – збирання, збереження, вивчення і експонування матеріалів про природу, економіку, історію і культуру краю. У фондовій збірці музею міститься понад 112 тис. експонатів. Тут представлені унікальні предмети археології, серед яких – артефакти з могильника доби бронзи, речі скіфського та сарматського періодів, матеріали про події національно-визвольної війни 1648-1657 рр. на території краю. У фондах музею зберігаються предмети побуту та етнографії, які відображають культуру народів, що проживають на Вінниччині; представлено велике нумізматичне зібрання.

Зберігаючи величезну кількість пам'яток матеріальної та духовної культури українського народу, музей здійснює широку науково-дослідницьку роботу. Це відображається у проведенні цілого ряду наукових конференцій: «Єзуїтський комплекс у Вінниці крізь призму століть» (2010); «Сарматія від Алтаю до Дунаю» (2010); «Міста і містечка Поділля від доби Середньовіччя до початку ХХ ст.» (2015); «Михайло Грушевський і Вінниччина: до 150-річчя від дня народження» (2016); «Микола Леонтович: музична легенда Поділля» (2017) тощо [3, с. 28]. Ці конференції стали майданчиком для організації фахової дискусії та обміну досвідом між істориками, краєзнавцями, культурологами, мистецтвознавцями міста та області.

Результатом вагомої науково-дослідницької роботи колективу музею і потужним засобом популяризації історико-культурної спадщини регіону та міста є ціла низка його видань – наукових збірників, довідників, альбомів, буклетів, путівників, присвячених питанням історії та культури Вінниці і області. Одним із найбільш фундаментальних видань є альбом «Вінницький обласний краєзнавчий музей. 100 років» [3], у якому висвітлено історію музею та формування його

фондової збірки, представлено досвід експозиційної, виставкової, науково-дослідницької та освітньої роботи закладу. В альбомі вміщено каталог, де подано детальну інформацію про кожен експонат.

Вінницький краєзнавчий музей поступово перетворюється на важливий культурний центр, що тісно співпрацює з іншими соціокультурними інститутами – закладами освіти та культури, громадськими організаціями, національно-культурними товариствами, фондами тощо. У закладі функціонують краєзнавчі клуби «Мокоша», «Клію», «Екос», «Барвінок та Ромашка», «Музейний Знайко», учасниками яких є учні загальноосвітніх шкіл Вінниці; діють клуби історичної реконструкції «Білий вовк» і «Аркона». На базі музею постійно проводяться мистецькі, історичні, літературні, фольклорно-етнографічні заходи, де не лише подається певна інформація, а й відтворюється картина минулого, що сприяє вихованню патріотизму, формуванню національної свідомості.

Важливими подіями у культурно-мистецькому житті Вінниці стали історико-мистецькі проекти, реалізовані краєзнавчим музеєм спільно з Вінницькою обласною організацією Національної спілки художників України, присвячені видатним датам в історії краю – «Вінницькі Мури – погляд крізь віки» (2010) – до відзначення 400-ої річниці найдавнішої пам'ятки архітектури Вінниці; «Тарасові шляхи Вінниччини» (2013) – до 200-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка; «Міста і містечка Вінниччини: героїчні віхи у плінні буття» (2015) – до Дня незалежності України [3, с. 30]. Ці проекти сприяють глибокому дослідженню і популяризації пам'яток історії та культури краю, видатних постатей.

Відповідно до сучасних потреб громади міста колектив музею застосовує новітні форми роботи, зокрема проводить інтерактивні екскурсії з елементами театралізації, нічні екскурсії, вікторини, театралізовані заходи до традиційних українських свят, майстер-класи з виготовлення ляльок-мотанок, писанкарства, кольчужного плетіння [3, с. 32]. Учасниками цих дійств стають безпосередньо містяни, які виявляють особисту активність, імпровізують, беруть участь у створенні предметів декоративно-ужиткового мистецтва.

Заходи музею відбуваються з використанням мультимедійних засобів й інноваційних комп'ютерних технологій. Це покращує сприй-

няття інформації аудиторією, підвищує її зацікавленість і поглиблює занурення в тему експозиції чи виставки. Використання новітніх форм роботи і сучасних технологій дозволяє музею залишатися в центрі уваги сучасного відвідувача.

Вагому роль у культурно-мистецькому житті міста відіграє діяльність *Вінницького обласного художнього музею*. Окрім науково-дослідницької, експозиційної, виставкової, освітньої роботи колектив музею запроваджує нові форми популяризації мистецтва. У художньому музеї із 1993 р. функціонує Салон мистецтв, у діяльності якого відбувається поєднання різних видів мистецтва – живопису, графіки, музики, літератури. Тут проводиться цілий ряд творчих проєктів, що характеризуються різноманітністю форм – музичні вечори, виставки, творчі зустрічі, ділові переговори, арт-медіа акції. У заходах Салону мистецтв беруть участь відомі українські музиканти, художники, майстри. За 26 років свого існування Салон мистецтв став вагомим культурним осередком, відомим не лише в Україні, а й за її межами.

На базі Салону мистецтв Вінницького обласного художнього музею у 2009 р. було відкрито Молодіжний Арт-салон, основна мета роботи якого – залучення до виступів широкого кола молодих талановитих виконавців. Концерти, творчі вечори, музично-літературні програми, перформанси викликають велику зацікавленість широкої аудиторії.

Важливою складовою освітньої діяльності є робота Центру музейної педагогіки Вінницького обласного художнього музею, що тісно співпрацює з навчальними закладами Вінниці. Тут проводяться екскурсії, читаються лекції, презентуються мистецькі програми, створені з урахуванням навчальних програм з дисциплін «Художня культура», «Естетика», «Історія», «Література» та ін. [9, с. 8]. Такі заходи сприяють ознайомленню дітей та юнацтва із образотворчим, декоративно-ужитковим та іншими видами мистецтва. У межах мистецьких програм відбувається презентація різноманітних технік і матеріалів, які використовуються у живописі, графіці, скульптурі. Мистецькі програми музею створені з елементами розваг, що робить їх доступними для сприйняття і сприяє розвитку особистості дитини, активізації її творчих здібностей.

У Центрі музейної педагогіки також проводяться дитячі фестивалі візуального мистецтва «Арт-Олімп» і «Різдвяна зірка», що набули

широкої популярності серед дітей і молоді Вінниці та області. Учасниками цих щорічних фестивалів є близько п'ятисот юних талановитих художників з Вінниччини [2, с. 17].

Результатом вагової науково-дослідницької роботи музею став мистецький проект «Телемузей. Історія однієї картини», який із 2008 по 2017 рр. демонструвався Вінницькою державною телерадіокомпанією (студія Г. Секрет). Автором і ведучим програми був мистецтвознавець, художник, директор Вінницького обласного художнього музею І. Безбах. Телепрограми були присвячені творчості відомих художників, мистецтву Поділля, проблемам функціонування музеїв в умовах сьогодення.

Активна виставкова діяльність Вінницького обласного художнього музею відображає різні аспекти культурно-мистецького життя міста, презентує здобутки відомих митців і дає змогу познайомитися із творами майстрів-початківців. На кожній виставці, арт-презентації художників і майстрів подається інформація про митця та його творчість, аналізується стиль автора, характеризується конкретний напрям мистецтва. Це сприяє збагаченню і поглибленню художнього досвіду відвідувачів та залученню їх до культурно-мистецьких цінностей.

Окрім цього, у вищих закладах освіти Вінниці створено специфічні зібрання. Так, у Вінницькому національному технічному університеті функціонує *Культурно-мистецький і просвітницький центр*, у структурі якого налічується 6 музейних зал. Центр є навчально-методичною базою для викладання дисциплін гуманітарного циклу. Тут на постійній основі експонуються всі види і жанри образотворчого мистецтва. Загальна кількість експонованих зразків – понад 810 одиниць (живопис, графіка, скульптура, декоративно-прикладне та ужиткове мистецтво, українська ікона тощо). Однією з важливих функцій Культурно-мистецького і просвітницького центру ВНТУ є збереження та популяризація здобутків української культури, залучення студентів до культурно-мистецького життя міста, розвиток естетичного смаку, пробудження зацікавленості мистецтвом, розвиток здібностей його сприйняття. Проведення оглядових і тематичних екскурсій у музейних залах Культурно-мистецького і просвітницького центру ВНТУ для студентів, мешканців та гостей міста сприяє ознайомленню із мистецтвом Поділля, дає змогу орієнтуватися у сучасному художньому процесі Вінниччини і усвідомити вагомість творчих надбань митців.

Отже, музеї Вінниці є важливими культурно-освітніми осередками міста, де здійснюється активна науково-дослідницька, експозиційна, виставкова, освітня робота. Важливим у діяльності музеїв міста є реалізація мистецьких проєктів, проведення різноманітних фестивалів, творчих зустрічей, лекцій, науково-практичних конференцій, виставок, майстер-класів. Запровадження новітніх форм роботи і сучасних технологій дозволяє музеям Вінниці залишатися в центрі уваги сучасного відвідувача.

5. Значення і роль діяльності Вінницького державного академічного музично-драматичного театру ім. М. Садовського у культурно-мистецькому житті міста

Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. театральне мистецтво в Україні розвивалося у надзвичайно складних умовах. Суспільно-політичні і економічні процеси, пов'язані з розпадом попередньої політичної системи призвели до скорочення бюджетного фінансування театрів, послаблення матеріально-технічної бази закладів, існували проблеми оновлення репертуару і звуження гастрольної діяльності театральних колективів. Важливою проблемою була недооцінка державою ролі й значення театру в житті суспільства. Держава не стимулювала діяльність театрів і не створювала умов для спонсорської підтримки театральних закладів і фінансування їхньої мережі. Ці негативні тенденції торкнулися і діяльності Вінницького державного академічного музично-драматичного театру імені Миколи Садовського, творчий колектив якого попри економічну скруту продемонстрував високий мистецький рівень.

Вінницький державний академічний музично-драматичний театр імені Миколи Садовського – один із найпопулярніших закладів культури у Вінниці та області. Діяльність театру полягає у ознайомленні містян із найкращими здобутками національного і світового театрального мистецтва, задовольняє їхні естетичні потреби і розвиває художні смаки.

Із 1986 по 2016 рр. Вінницький державний академічний музично-драматичний театр імені Миколи Садовського очолював В. Селезньов, який здійснював постановки творів різних стилів і жанрів, створював і ставив власні п'єси, залучав до співпраці режисерів, художників, балетмейстерів з інших театрів [17]. Із 2016 р. головним режисером театру обрано Т. Славінську, творчість якої характеризується новаторством, тягінням

до експерименту. У концепції театрального дійства головну роль Т. Славінська відводить актору. У доробку режисера налічується близько 20 творів української та світової драматургії.

Творчий колектив театру відкритий і зрозумілий для широкої глядацької аудиторії і водночас активно використовує у своїй роботі новаторські підходи. Це зумовлює наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. зміни репертуарної політики театру. Вінницький державний академічний музично-драматичний театр імені Миколи Садовського у своїй діяльності орієнтується на нове осмислення української і зарубіжної класики. Драматургія М. Булгакова, В. Винниченка, М. Гоголя, Ф. Достоєвського, І. Карпенка-Карого, Г. Квітки-Основ'яненка, М. Куліша, М. Старицького, Л. Українки, І. Франка, Т. Шевченка, У. Шекспіра, А. Чехова по-новому інтерпретується у виставах режисерів О. Бандури, Т. Мазура, В. Селезньова, Т. Славінської. Спектаклі мають великий успіх у публіки завдяки сучасному прочитанню творів, введенню до них нової стилістики.

Новаторським є звернення колективу театру до жанру рок-опери, якому притаманне поєднання ознак сучасної популярної музики зі здобутками європейської професійної композиторської практики. Яскравим зразком цього жанру є перша українська рок-опера «Біла ворона» (музика Г. Татарченка, лібрето Ю. Рибчинського), прем'єрою якої розпочався новий театральний сезон 2018 р. У рок-опері відтворено історію та подвиги французької героїні XV ст. Жанни д'Арк, яка боролася за свободу власного народу, а потім була ним же страчена. Звернення колективу театру до історичного образу Жанни д'Арк зумовлене сучасними трагічними сторінками української історії – подіями Майдану, Революції гідності, військовими діями на Сході України і підкреслює його орієнтацію на політичні і соціально-економічні процеси, що відбуваються в країні.

Постановка рок-опери «Біла ворона» у Вінницькому державному академічному музично-драматичному театрі імені Миколи Садовського характеризується масштабністю, трактуванням середньовічного сюжету в постмодерністській манері, гармонійним поєднанням у виставі усіх складових – музики та балету, художнього задуму і його втілення, декорацій та світла.

У роботі Вінницького державного академічного музично-драматичного театру імені Миколи Садовського відображені характерні ознаки

сучасного театрального мистецтва – перевага режисерського бачення твору, оновлення репертуару і прагнення до експерименту. У нових соціальних умовах театр намагається шукати нові ідеї, форми, засоби виразності, що мають відповідати викликам сучасності. Це відображається у зверненні Вінницького державного академічного музично-драматичного театру імені Миколи Садовського до сучасної української драматургії. Так, у виставах О. Володарського «Селфі зі склерозом», Т. Іващенко «Замовляю любов», «Ідзанамі... Богиня, яка вабить» О. Миколайчука-Низовця «Квітка. Пісня наяву й у снах», «Ассо та Піаф», Я. Стельмаха «Кохання в стилі бароко» та інших по-новому розкриваються філософські, морально-етичні теми, висвітлюються сторінки життя відомих митців. Тут відбувається синтез новітньої української драматургії із європейськими надбаннями, здійснюються пошуки в освоєнні нових пластів життя. Наявність творів сучасних українських драматургів у репертуарі театру підкреслює його актуальність, відповідність діяльності закладу сучасним мистецьким процесам і стильовим тенденціям. Окрім того, звернення до національної драматургії визначає оригінальність театру, його самобутність, здатність відповідати вимогам часу.

На початку 2000-х рр. активізувалася гастрольна діяльність театру, його вистави мали великий успіх у глядачів Львова, Тернополя, Харкова та інших міст України. Щорічно найкращі вистави Вінницького державного академічного музично-драматичного театру імені Миколи Садовського відбуваються на сцені Національного академічного драматичного театру імені Івана Франка у Києві. Важливим надбанням трупи театру є участь у міжнародних і всеукраїнських фестивалях, де колектив здобув низку нагород. Так, на Всеукраїнському фестивалі «Тернопільські театральні вечори-2003 і 2004» вистава «Дім, у якому переночував бог» Г. Фігейреду здобула визнання глядачів. Режисера-постановника вистави В. Шалигу нагороджено Дипломом за найкращу режисуру. Комедію-жарт «Кохання в стилі бароко» Я. Стельмаха (реж. – Т. Славінська) відзначено призом глядацьких симпатій. На I міжнародному театральному фестивалі «Подія» (2008) режисера-постановника вистави «Дім Бернарди Альби» Ф. Г. Лорки Т. Славінську нагороджено дипломом у номінації «Режисерський пошук стилю». Т. Славінська також отримала премію Кабінету Міністрів

України ім. Лесі Українки за 2009 р. за постановку вистави «Лісова пісня» Л. Українки» [17].

Яскравим свідченням підвищення мистецького рівня творчого колективу театру стали вистави «Дядя Ваня» А. Чехова, «Гамлет» У. Шекспіра, «Маруся Чурай» Л. Костенко, трилогія «Мазепа» Б. Лепкого та ін. Ці вистави мають не лише великий успіх у глядачів, а й є запереченням традиційних штампів, що «провінційному театру не до снаги Чехов та інші класики». Ці твори характеризуються сучасним прочитанням і введенням до них елементів нової стилістики.

Отже, діяльність Вінницького державного академічного музично-драматичного театру імені Миколи Садовського є важливою складовою культурно-мистецького життя Вінниці. Робота театру спрямована на ознайомлення містян із найкращими здобутками національного і світового театрального мистецтва, задоволення їхніх естетичних потреб і розвитку художніх смаків. Завдяки демократичності й соціальній спрямованості Вінницький державний академічний музично-драматичний театр імені Миколи Садовського має широку глядацьку аудиторію.

Вагому роль у культурно-мистецькому житті Вінниці наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. відіграла діяльність Вінницької обласної філармонії. Уже за-значалося, що головні етапи розвитку і особливості функціонування даної концертної організації детально розкрито у дослідженнях Т. Бурдейної-Публіки [1] і Ю. Москвічової [11]. Тому ми лише зазначимо, що діяльність Вінницької обласної філармонії спрямована на планову і систематичну популяризацію українського та зарубіжного класичного мистецтва. Серед провідних колективів закладу – симфонічний оркестр, академічний камерний оркестр «Аркада», державний академічний ансамбль пісні і танцю «Поділля», квартет дерев'яних духових інструментів «Гальярда». Особливостями творчої діяльності згаданих колективів є: жанрово-стильова розмаїтість репертуару; активна музично-просвітницька і концертна діяльність; висока професійна майстерність виконавців; плідна співпраця з солістами і мистецькими колективами з різних міст України і зарубіжжя; залучення широких кіл громадськості до ознайомлення з найкращими зразками музичної культури.

Однією із нових форм організації сучасного культурно-мистецького життя Вінниці є проведення філармонією цілого ряду міжнародних фес-

тивалів, що сприяє популяризації різних напрямів і жанрів музичного мистецтва, творчій комунікації, обміну досвідом, розвитку регіональної культури як складової культурного простору України. Серед найавторитетніших міжнародних форумів – уже згаданий «Барви музики ХХ сторіччя. Авангард. Класика. Джаз», фестиваль ім. П. Чайковського та Н. фон Мекк, фестиваль органної музики «Музика в монастирських мурах», естрадний дитячо-юнацький фестиваль-конкурс «Музична парасолька», Джазовий фестиваль «VINNYTSIA JAZZFEST».

6. Висновки

Проблеми діяльності окремих установ культури, мистецьких навчальних закладів Вінниці в українському мистецтвознавстві досліджувалися фрагментарно, тільки в окремих аспектах. У працях учених були порушені питання становлення і розвитку, напрямів роботи, особливостей творчої діяльності мистецьких колективів Вінницької обласної філармонії, Вінницького коледжу культури і мистецтв ім. М. Д. Леонтовича; розкрито питання функціонування провідних музеїв Вінниці, проблеми музейної педагогіки; висвітлено історію виникнення і функціонування Вінницького державного академічного музично-драматичного театру імені Миколи Садовського. Джерельна база і наукова література дали можливість здійснити аналіз особливостей та напрямів діяльності провідних установ культури та мистецьких навчальних закладів Вінниці і визначити їхнє місце та роль в культурно-мистецькому житті Вінниці кінця ХХ – початку ХХІ ст. відповідно до поставлених у дослідженні завдань.

Розвитку і поживленню культурно-мистецького життя Вінниці у згаданий період сприяла діяльність Вінницького коледжу культури і мистецтв ім. М. Д. Леонтовича – головного осередку професійної мистецької освіти міста. Творчість мистецьких колективів навчального закладу спрямована на задоволення естетичних потреб широкої слухацької аудиторії й популяризацію та розвиток найкращих досягнень музичної культури. Коледж став засновником цілої низки культурно-мистецьких проєктів, які залучають велику кількість учасників – досвідчених українських педагогів, учених, виконавців, привертають широку увагу публіки, ЗМІ й таким чином приносять розвитку культурно-мистецького життя Вінниці. Діяльність випускників Вінницького

коледжу культури і мистецтв ім. М. Д. Леонтовича створює підґрунтя для розвитку культури і мистецтва регіону.

Музеї Вінниці є важливими культурно-освітніми осередками міста, де здійснюється збереження і популяризація пам'яток історії та культури Вінниччини і залучення громадян до здобутків національної історико-культурної спадщини, що сприяє формуванню національної свідомості. Запровадження новітніх форм роботи і сучасних технологій дозволяє музеям Вінниці залишатися в центрі уваги сучасного відвідувача.

Важливою складовою культурно-мистецького життя Вінниці є діяльність Вінницького державного академічного музично-драматичного театру імені Миколи Садовського, спрямована на ознайомлення містян із найкращими здобутками національного і світового театрального мистецтва, задоволення їхніх естетичних потреб і розвитку художніх смаків. Характерними ознаками творчої діяльності колективу театру є перевага режисерського бачення твору, оновлення репертуару, прагнення до експерименту. Театр орієнтується на нове осмислення української і зарубіжної класики, звертається до сучасної української драматургії, що підкреслює його самобутність, здатність відповідати вимогам часу. Завдяки демократичності й соціальній спрямованості Вінницький державний академічний музично-драматичний театр імені Миколи Садовського має широку глядацьку аудиторію і відіграє вагомий роль у культурно-мистецькому житті Вінниці.

Дослідження не вичерпує усієї проблематики розгляду діяльності провідних установ культури, мистецьких навчальних закладів Вінниці та їхнього місця і ролі в культурно-мистецькому житті міста кінця ХХ – початку ХХІ ст. Виявлені в результаті дослідження факти і закономірності можуть стати основою для подальшого вивчення явищ культурно-мистецького життя Вінниці, що має важливе значення для відтворення цілісної картини національної культури у розмаїтті її регіональних аспектів.

Список літератури:

1. Бурдейна-Публіка Т. Становлення і розвиток професійних форм музичного життя Вінниччини як складової культури Подільського краю : автореф. дис. канд. мистецтвознавства : 26.00.01. Львів, 2009. 19 с.
2. Белінська Ю.В. Експозиційно-фондовий потенціал музею в комунікативних формах просвітницької діяльності. *Збірка науково-публіцистич-*

Chapter «History of art»

них статей / Вінницький обласний художній музей. Вінниця, 2014. Пів-річчя. С. 15–17.

3. Вінницький обласний краєзнавчий музей. 100 років: альбом / Відп. за вип. К. Висоцька. Вінниця : Твори, 2018. 340 с.

4. Вінниччина музейна : довідник. Вінниця : Вінницький обласний краєзнавчий музей, 2008. 91 с.

5. Звіт про роботу Вінницького обласного художнього музею за 2018 рік. Рукопис. Поточний архів Вінницького обласного художнього музею. Вінниця, 2019.

6. Звіт про роботу Вінницького обласного краєзнавчого музею за 2018 рік. Рукопис. Поточний архів Вінницького обласного краєзнавчого музею. Вінниця, 2019.

7. Звіт про роботу Вінницького державного академічного музично-драматичного театру імені Миколи Садовського за 2018 рік. Рукопис. Поточний архів Вінницького державного академічного музично-драматичного театру імені Миколи Садовського. Вінниця, 2019.

8. З чистих голосів вінницького ансамблю «Бревіс» розпочнеться фестиваль «Барви музики». *Моя Вінниця*. 2016. URL: <http://www.myvin.com.ua/ru/news/culture/40401.html> (дата звернення: 20.08.2019).

9. Левицька І.А. Центр музейної педагогіки. *Збірка наукових статей / Вінницький обласний художній музей*. Вінниця, 2014. С. 7–9.

10. Москвічова Ю.О. Трансформаційні процеси в музейній сфері сучасної Вінниччини. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку* : наук. зб. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Рівне : РДГУ, 2015. Вип. 21. Т. 2. С. 135–141.

11. Москвічова Ю.О. Установи культури та центри дозвілля як складова в системі організації культурно-мистецького життя регіонів (на прикладі Вінниччини). *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку* : наук. зб. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Рівне : РДГУ, 2016. Вип. 22. С. 93–98.

12. 50 років Вінницькому училищу культури і мистецтв ім. М.Д. Леонтовича. Вінницьке училище культури і мистецтв ім. М.Д. Леонтовича. Вінниця : ДП «ДКФ», 2008. 176 с.

13. Сідлецька Т.І. Творча діяльність жіночого вокального ансамблю «Перлина» Вінницького училища культури і мистецтв ім. М.Д. Леонтовича: мистецтвознавчий дискурс. *Мистецтвознавчі записки* : зб. наук. праць. Київ : Міленіум, 2017. Вип. 31. С. 37–44.

14. Sidletska Tetyana. The male vocal ensemble «Brevis» of Vinnytsia college of Culture and Arts named after M.D. Leontovych: its creativity and value for the development of vocal art of Vinnytsia region. *Вісник НАКККиМ* : наук. журнал. Київ : Міленіум, 2018. № 2. С. 275–278.

15. Статут Вінницького обласного краєзнавчого музею. URL: http://uskv.vn.ua/okv/uploads/files/default/statut_vokm.pdf (дата звернення: 01.09.2019).

16. Статут Вінницького коледжу культури і мистецтв ім. М.Д. Леонтовича. URL: <http://vukm.com.ua/statut-2019/> (дата звернення: 20.09.2019).

17. Фицайло С. Театр віри. *Вінницький край*. 2008. № 2. С. 121.

References:

1. Burdeina-Publika T.V. (2009). *Stanovlennia i rozvytok profesiinykh form muzychnoho zhyttia Vinnychchyny yak skladovoi kultury Podilskoho kraiu* [Formation and development of professional forms of musical life of Vinnitsa region as a component of Podolsk region culture]. (Thesis of Candidate of Art Criticism PhD). Lviv: Lviv national musical academy named after M.V. Lysenko.
2. Bielinska Yu.V. (2014). Ekspozytsiino-fondovyi potentsial muzeiu v komunikatyvnykh formakh prosvitnytskoi diialnosti [The exposition and stock potential of the museum in communicative forms of educational activity]. *Collection of scientific and journalistic articles*, Vinnytsia Regional Art Museum, vol. II, pp. 15-17.
3. Vysotska K. (ed.) (2018). *Vinnytskyi oblasnyi kraieznavchyi muzei. 100 rokov* [Vinnytsia Regional Museum of Local History. 100 Years]. Vinnytsia: Works. (in Ukrainian)
4. Vinnytsia Regional Museum of Local History (2008). *Vinnychchyna muzeina* [Vinnytsia region Museum]. Vinnytsia: Vinnytsia Regional Museum of Local History. (in Ukrainian)
5. Zvit pro robotu Vinnytskoho oblasnoho khudozhnogo muzeiu za 2018 rik (2019). [Report on the work of the Vinnytsia Regional Art Museum for 2018]. Manuscript, The current archive of the Vinnytsia Regional Art Museum.
6. Zvit pro robotu Vinnytskoho oblasnoho kraieznavchoho muzeiu za 2018 rik (2019). [Report on the work of the Vinnytsia Regional Museum of Local History for 2018]. Manuscript, The current archive of the Vinnytsia Regional Museum of Local History.
7. Zvit pro robotu Vinnytskoho derzhavnogo akademichnogo muzychno-dramatychnogo teatru imeni Mykoly Sadovskoho za 2018 rik (2019). [Report on the work of Vinnytsia State Academic Music and Drama Theater named after Mykola Sadovsky for 2018]. Manuscript, The current archive of Vinnytsia State Academic Music and Drama Theater named after Mykola Sadovsky.
8. Z chystykh holosiv vinnytskoho ansambliu «Brevis» rozpochnentsia fe-styval «Barvy muzyky» (2016). [Clean voices of «Brevis» vocal group open the musical festival «Barvy Muzyky (The Colors of Music)»]. *My Vinnytsia*. Retrieved from: <http://www.myvin.com.ua/ru/news/culture/40401.html> (accessed 20 August 2019).
9. Levytska I.A. (2014). Tsentri muzeinoi pedahohiky [Museum Pedagogy Center]. *Collection of scientific articles*, Vinnytsia Regional Art Museum, pp. 7–9.
10. Moskvichova Ju.O. (2015). Transformacijni procesy v muzejnij sferi suchasnoji Vinnychchyny [Transformation processes in the museum sphere of modern Vinnytsia region]. *Ukrainian culture: past, present, ways of development*, vol. 21, т. 2, pp. 135–141.
11. Moskvichova Ju.O. (2016). Ustanovy kuljтуры ta centry dozvillja jak skladova v systemi orghanizaciji kuljturno-mystecjckogho zhyttja rehioniv (na prykladi Vinnychchyny) [Cultural institutions and leisure centres as a constituent part in the organization system of cultural and artistic life of regions (on the example of Vinnytsia region)]. *Ukrainian culture: past, present, ways of development*, vol. 22, pp. 93–98.

Chapter «History of art»

12. Vinnytsia College of Culture and Arts named after M. D. Leontovych (2008). *50 rokiv Vinnytskomu uchylshchu kultury i mystetstv im. M. D. Leontovyha* [50 years of Vinnytsia College of Culture and Arts named after M. D. Leontovych], Vinnytsia: DP «DKF». (in Ukrainian)
13. Sidletska T.I. (2017). Tvorcha diialnist zhinochoho vokalnogo ansamblu «Perlyna» Vinnytskoho uchylshcha kultury i mystetstv im. M.D. Leontovyha: mystetstvoznavchyi dyskurs [Creative activity of woman vocal ensemble is «Pearl» of Vinnytsia College of Culture and Arts named after M.D. Leontovich: art criticism discourse]. *Art criticism notes*, vol. 31, pp. 37–44.
14. Sidletska T. (2018). The male vocal ensemble «Brevis» of Vinnytsia College of Culture and Arts named after M.D. Leontovych: its creativity and value for the development of vocal art of Vinnytsia region. *Herald National Academy of Managerial Staff of Culture and Art*, vol. 2, pp. 275–278.
15. Statut Vinnytskoho oblasnoho kraieznavchoho muzeiu [The statute of the Vinnytsia Regional Museum of Local History]. Retrieved from: http://uskv.vn.ua/okv/uploads/files/default/statut_vokm.pdf (accessed 1 September 2019).
16. Statut Vinnytskoho koledzhu kultury i mystetstv im. M.D. Leontovyha [The statute of Vinnytsia College of Culture and Arts named after M. D. Leontovych]. Retrieved from: <http://vukm.com.ua/statut-2019/> (accessed 20 September 2019).
17. Fytsailo S. (2008). Teatr viry [Faith Theater]. *Vinnytsia region*, vol. 2, p. 121.